

A szlovákiai magyar kisebbség nyelvhasználati és oktatási jogainak változása 1990-1998 között¹

A kisebbségi probléma hagyományosan a nemzetiségileg meglehetősen tarka közép-európai térség neuralgikus kérdései közé tartozott. A 20. századi etnopolitikai változások, kényszermigrációk, asszimilációs folyamatok következtében mára a négy visegrádi állam közül csak Szlovákia maradt meg igazán többnemzetiségű országnak, melynek legnagyobb lélekszámú nemzeti kisebbségi közössége a magyar.²

A nyelvhasználat kérdésének központi szerepe a szlovák politikai gondolkodásban alapvetően azzal a ténnyel magyarázható, hogy Szlovákia lakosságának mintegy tíz százalékát magyar anyanyelvű állampolgárok alkotják. Az ország határait a nyelvi viszonyokra való tekintet nélkül alakították ki, s az első világháborút követő nagyhatalmi döntések során jelentős nagyságú, összefüggő, magyar többségű területek kerültek az új államhoz. A csehszlovák, illetve a szlovák kormányzati tényezők kezdetektől fogva igyekeztek minden lehetséges eszközzel az ország nem szláv nyelvű területein megerősíteni a hivatalos nyelv helyzetét, amelyre, mint integrációs tényezőre, a kisebbségek nyelvére pedig, mint az ország területi integritását is veszélyeztető jelenségre tekintettek. Ez a nézet ma is tovább él a szlovák társadalom széles rétegeiben.³

A történelmi múlt eseményeinek köszönhetően a felvidéki magyarság nyelvhasználatára a kétnyelvűség jellemző. Amíg a családi, baráti környezetben a társas érintkezés nyelve a magyar, addig a közéletben, a hivatali viszonyok között az államnyelv megfelelő ismerete nélkül meglehetősen nehézkes a boldogulás. Mindkét nyelv elsajátításának elsődleges színtere a magyar iskola. Comenius szavaival élve: az anyanyelven való oktatás a legtermészetesebb és leghatékonyabb formája az oktatásnak. Sajnálatos, hogy a vizsgált korszakban a 17. századi tudós gondolatáról teljes egészében megfeledkeztek.

Tanulmányom szerkezetileg három részből tevődik össze. Az adott korszak jogtörténeti hátterének ismertetése után a harmadik Mečiar-kormány 1994-1998 közötti időszakát mutatom be, mégpedig a felvidéki magyarságot sújtó intézkedések elemzésén keresztül. S minthogy a szlovákiai magyar közösségekben a vizsgált periódusban a politikai döntésekkel szembeni ellenszegülés jórészt lokális megmozdulásokban mutatkozott meg, dolgozatom harmadik részében a szlovák kormány magyarelles oktatáspolitikájával kilenc hónapig bátran szembeszegülő két dél-szlovákiai település – Búcs és Bátorkeszi – iskolaharcát, ellenállási mozgalmát ismertetem. Arra a kérdésre is megpróbálok választ keresni, miért nem váltak az említett helyi jellegű megmozdulások, kezdeményezések a szlovákiai magyarságot átfogó, általános tiltakozássá?

¹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani interjúalanyaimnak a beszélgetések elkészítéséért, továbbá Kállay Istvánnak, Vizi Baláznak és Szarka Lászlónak a tanulmány elkészítése során nyújtott szakmai segítségéért.

² Halász, 2007

³ Bíró, 2008

Jogtörténeti áttekintés

A rendszerváltozást követő időszakban a közép-európai országokban mindenütt erőteljes jogszabály-alkotási folyamatot figyelhettünk meg, melynek Szlovákiában hangsúlyos részét alkotta a kisebbségeket érintő nyelvhasználati kérdések szabályozása. A szlovákiai honos nyelvek státusának törvényi szabályozása kétirányú volt: az egyik oldalon a cél a nemzeti és állami szuverenitás jelképeként értelmezett többségi szlovák nyelv helyzetének megerősítése volt, a másik irányt a kisebbségek nyelvhasználati jogainak törvényi szintű – és nagyrészt nemzetközi nyomásra elfogadott – szabályozása jelentette.⁴

A parlament 1990. október 25-én elfogadta a Szlovák Köztársaság hivatalos nyelvéről szóló 428/1990. számú törvényt (továbbiakban: nyelvtörvény).⁵ A jogszabály elfogadását hosszú parlamenti vita, s több törvényjavaslat benyújtása előzte meg. Az elfogadás napján kialakult parlamenti vitát figyelve mindenki számára nyilvánvalóvá válhatott, hogy egyáltalán nem a szlovák nyelv terjedésének elősegítése az igazi cél, hanem valami egészen más. A nyelvtörvény csak eszköz volt a nemzeti kollektivisták pártok, valamint vezetőik kezében a hatalom átvételére, a demokratikus átmenet megzavarására, a parlamentarizmus működésképtelenségének bizonyítására. Az említett nyelvtörvény parlamenti elfogadásának vitanapján sok más felszólaló mellett a *Szlovák Nemzeti Párt* (továbbiakban: *SNS*) tagjának, Marian Andelnek szavai jól jellemezték a kialakult többségi szlovák politikai véleményt.⁶

A törvény a szlovák nyelvet határozta meg hivatalos nyelvként, mely a kommunikációnak az állam egész területén használatos eszköze lett. Az államigazgatási és helyi önkormányzati szervek, valamint dolgozók tevékenységük, a természetes és jogi személyek a hivatalos kapcsolattartás során a hivatalos nyelvet használhatták. A közokiratokat is ezen a nyelven állíthatták ki.⁷ Az elfogadott törvény alapján tehát a hivatalos érintkezésben az érintett állampolgárok még a 20%-os lakossági aránynál sem használhatták anyanyelvüket, ha a hivatalnok nem tudott, vagy nem volt hajlandó a szlovákon kívül más nyelven megszólalni.⁸

4 Szabómihály, 2009b

5 Zákon Slovenskej národnej rady z 25. otóbra 1990 o úradnom jazyku v Slovenskej republike. Zbierka zákonov č. 428/1990.

6 Berényi, 1994: 67 – 68.: „Ma 3 százaléknyi kivételtől eltekintve Szlovákia összes polgára beszél szlovákul. Ezért kérdezem, miért kell a hivatalos életben más nyelvet is használni? Erre csak egy választ tudok adni. Ez tán a magyar nemzetiség képviselőinek hiúságával és keményfejűségével magyarázható (...) Az egy nyelvűség és többnyelvűség kérdésében ugyanis nem létezik kompromisszum. Itt ugyanis valami többről van szó, mint a nyelvről. Az államalkotó nemzet önrendelkezéséről, valamint bizonyos geopolitikai összefüggésekről, átgondoltan megszervezve, külföldről irányítva (...) Politikai, jogi és szociális anomáliának számít, amikor a nemzetnek ily módon kell kérnie, már-már térden állva, a saját anyanyelvének törvényre emelését, saját államának területén.”

7 Szabómihály, 2008a

8 Berényi, 1994: 83.

A helységnevek kizárólag szlovák nyelven való megjelölésének törvényből eredő kötelezettsége alapot adott az ún. táblaháború kirobbanásának is. Az említett jogszabály 4. szakasza leszögezte: „a községek, városok és városrészek, az utcák, terek, közterületek és más földrajzi neveket a hivatalos nyelven tüntetik fel.” A *Szlovák Nemzeti Tanács* (továbbiakban: *SZNT*) a Szlovák Köztársaság területi és közigazgatási tagolódásáról szóló 51/1990. sz. törvényének 3. szakasza megállapította, hogy a községeket és részeit a hivatalos nyelven tüntetik fel.⁹ Egyúttal a törvény 5. szakasza részletesen taglalta a szabályozási köröket.¹⁰ Az utcanevekre a következő kitéletet alkalmazta: „Meghatározásukról a község dönt a lakosságával vagy annak egy részével való megbeszélés és a járási hivatal által létesített terminológiai bizottság véleményezése után.”

Az említett törvények közül egyik sem tette lehetővé a kétnyelvű feliratok használatát, vagy pedig a hivatalos nyelvtől eltérő nyelvű feliratok használatát. A *Belügyminisztérium* ezzel a kérdéssel kapcsolatban utasítást adott a járási hivataloknak, főleg a járási hivatalokat megjelölő táblák, a pecsétnyomók, a községek és a községrészek tájékoztató tábláinak „helyes” nyelven való elkészítéséről. Figyelmeztet arra, hogy a kétnyelvű feliratok használata sérti mindkét törvényt és amennyiben a minisztériumi elvárásokat nem teljesítik a törvény értelmében, az említett feladatokért felelős konkrét személyekkel szemben kényszerítő eszközöket, vagyis a szabálysértésekről szóló 372/1990. sz. törvény¹¹ vonatkozó meghatározásait alkalmazhatják.¹²

A nyelvtörvény kisebbségellenes szabályozása közvetlenül nem csorbította a meglevő magyar nyelvű oktatást, azonban hivatkozási alapul szolgált a későbbi időszakban, a magyar nyelv használatának korlátozására az oktatás irányítása, szervezése terén.¹³ A következőket fektette le az oktatásüggyel kapcsolatban: „Az állam köteles az oktatási és a művelődési rendszer keretén belül megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy a Szlovák Köztársaság polgárai a hivatalos és a mindennapi érintkezésben való használatához kívánatos mértékben elsajátítsák a szlovák nyelvet”, továbbá kimondta, hogy „a hivatalos nyelv tudományos kutatásáról és kultúrájának, illetve tisztaságának növeléséről az állam gondoskodik.”¹⁴

⁹ Zákon Slovenskej národnej rady z 1. marca 1990 o používaní štátneho jazyku, štátnej vlajky, štátnej pečate a štátnej hymny Slovenskej republiky. Zbierka zákonov č. 51/1990.

¹⁰ A községek és a községrészek hivatalos elnevezései kötelezőek voltak a tájékoztató és közlekedési táblák elkészítésénél és felhasználásánál, az intézmények, hivatalok, vállalatok és egyéb jogi személyek székhelyeinek, a természetes személyek állandó és átmeneti lakhelyeinek, a vasúti állomások, repülőterek és kikötők megjelölésénél. A felsorolásba bekerültek még a menetrendek, a statisztikai áttekintések, a távközlési lexikonok, valamint a kartográfiai alkotások is. A sajtóban és más tömeges hírközlő eszközökben, valamint az állami szervek és községek hivatalos tevékenységében szintén a hivatalos helynév használatát írták elő.

¹¹ Zákon Slovenskej národnej rady z 28. augusta 1990 o priestupkoch. Zbierka zákonov č. 372/1990.

¹² Zalabai, 1995: 13–14.

¹³ Ismertetését ld. a későbbiekben.

¹⁴ Zákon Slovenskej národnej rady z 25. otóbra 1990 o úradnom jazyku v Slovenskej republike. Zbierka zákonov č. 428/1990.4–5. §

Nagy változás állott be 1991-ben a szlovákiai kisebbségek államjogi helyzetében, mivel az 1991. évi 23. sz. (csehszlovák) alkotmánytörvény hatályon kívül helyezte az 1968. évi 144. sz. alkotmánytörvényt, amely elvben még államalkotónak ismerte el a csehszlovákiai kisebbségeket.¹⁵ A szlovákiai kisebbségek államjogi helyzete az új csehszlovák alkotmánytörvény elfogadását követően az 1968 előtti állapotra „süllyedt vissza”.¹⁶

A Szlovák Köztársaság 1992. szeptember 1-jén fogadta el alkotmányát.¹⁷ A preambulum rögzítette: Szlovákia nemzetállam, s a szlovák nemzetet jelölte meg államalkotó nemzetként, a szlovák nyelvet pedig ennek megfelelően nem egyszerűen az állam hivatalos nyelveként, hanem államnyelvként deklarálta. Ezen kívül kimondta, hogy „az államnyelvtől eltérő nyelvek használatát a hivatalos érintkezésben törvény szabályozza” (6. cikk). Az alkotmány 12. cikkelyének második bekezdésében az állam minden polgára részére szavatolja az összes alapjogot.¹⁸ Tiltja a hátrányos megkülönböztetést, de az államnyelvi rangra emelt hivatalos nyelvvel a szlovák alaptörvény lehetőséget nyújtott a kisebbségek anyanyelv-használati jogainak korlátozására, s ily módon a nem szlovák anyanyelvűek hátrányos megkülönböztetésére is.¹⁹

A kisebbségekkel foglalkozik az alkotmány 33. és 34. cikkelye is. A kisebbségekhez tartozó személyek számára az alábbi nyelvi jogokat szavatolja az alkotmány: az anyanyelvű művelődés és oktatás, információszerezés és információátadás joga, anyanyelvüknek a hivatalos érintkezésben való használatának a joga, az államnyelv elsajátításának joga. A 34. cikk (3) bekezdése pedig kimondta, hogy a kisebbségek jogérvényesítése „nem vezethet Szlovákia szuverenitásának és területi egységének veszélyeztetéséhez, sem a többi állampolgár diszkriminálásához.”²⁰

A szlovák állami, politikai és hatalmi szervek magyar nemzetiségi politikájának megnyilvánulásait a következő három, jól körülhatárolt politikai indíttatású kezdeményezésbe lehet besorolni: a nemzetiségileg vegyes lakosságú területek iskolaügyének előtérbe helyezése, a szlovák nyelven való oktatást szorgalmazó „alternatív oktatás” bevezetése, valamint a kétnyelvű bizonyítványok kiadásának megszüntetése. A nemzetiségileg vegyes lakosságú területek oktatási helyzetével kapcsolatban azt állapították meg, hogy az érintett területeken a többségi nemzet tagjai – szlovákok – vannak hátrányosabb helyzetben, mivel asszimilálódásuk fenyeget. Emögött a felvetés mögött jól láthatóvá vált az az elképzelés, melynek lényege, hogy a magyar iskolák

¹⁵ Ústavný zákon 9. januára 1991, ktorým sa uvádza LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Zbierka zákonov č. 23/1991.

¹⁶ Szabó Mihály, 2008 a

¹⁷ Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992. Zbierka zákonov č. 460/1992.

¹⁸ „Nem, faj, bőrszín, nyelv, hit és vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzetiségi vagy etnikai kisebbséghez való tartozás, vagyoni, származási vagy egyéb helyzet szerinti megkülönböztetés nélkül.”

¹⁹ Szarka, 2008

²⁰ Szabó Mihály, 2009b

rovására megerősítsék a szlovák tannyelvű iskolákat. Ezt támasztotta alá az a tény is, hogy az oktatási, ifjúsági és sportminisztériumban a nemzetiségek iskoláinak ügyével foglalkozó osztályt a nemzetiségileg vegyes lakosságú területek iskolaügyi főosztályává minősítették át, megerősítve annak jogkörét. Döntéseik gyakorlatilag nem változtatták meg az iskolák rendszerét, 1992-től többek között a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatását és nyelvhasználatának korlátozását célzó intézkedések kidolgozásával foglalkoztak.

A második elképzelés az „alternatív oktatás” bevezetése volt. Megvalósítására már az 1980-as évek elején lépéseket tettek. A koncepció lényege az volt, hogy a nemzetiségek csak olyan iskolákat, osztályokat tudjanak működtetni, amelyekben az oktatás kétnyelvű, vagyis a tantárgyak egy részét szlovák nyelven, a másik részét a nemzetiség nyelvén oktatnák. Ezen elképzelés bevezetésének jogosságát volt hivatva alátámasztani az erre a célra létrehozott országos bizottság felmérése, amely a szlovák nyelvi kultúra szintjének elemzésével foglalkozott a nemzetiségileg vegyes lakosságú területek iskoláiban. A jelentésében fellelhetők mind az objektív, szakmailag helytálló következtetések, mind a megbízók céljait támogató elképzelések.²¹ Egyik alapvető megállapítása az volt, hogy az alacsony szlovák nyelvi szint oka a szlovák nyelv oktatásának nem megfelelő koncepciója. A kormány tudomásul vette az országos felmérés eredményeit, és ezek alapján készítették el azt az intézkedési tervet, amely a következő címet viselte: „A nemzetiségileg vegyes lakosságú területek tanulói nyelvi felkészültségének javításáról.”

Tartalmilag, a kommunikatív nyelvismeret terén, a vizsgálattal feltárt hiányosságok kiküszöbölésére, a magyar tannyelvű iskolák számára új oktatási koncepció kidolgozására, új oktatási módszerek bevezetésére, a tananyag tartalmának, az oktatás szervezeti formáinak módosítására irányult. Megállapításaik közé tartozott az is, hogy a beszédkészségek fejlesztéséhez szükséges az időtöbblet és a csoportos oktatás. Ezért előírták, hogy az alapiskolák első és második osztályában eggyel növelni kell a szlovák nyelv oktatására fordított óraszámot, s engedélyezték a szlovák órákon a csoportbontást.

Megjegyzendő, hogy az iskolaügyi állami szervek az intézkedések említett részeinek megvalósítása terén azonban, kellő határozottság és megfelelő szakmai erőforrások mozgósítása híján, országos kiterjedésű szemléletváltást nem tudtak felmutatni.

A szlovák nyelv kommunikatív oktatása terén viszont nagyon eredményesnek tekinthető a Fórum Intézet által felkarolt ún. Skabela–Bóna módszer kidolgozására és elterjesztésére tett kezdeményezés.²² Ehhez hasonló szlovák nyelv-oktatási módszert a

21 Az elképzelések alapja az 1990-es nyelvtörvény 4. szakasza volt, amely kimondta, hogy az állam feladata az oktatási rendszer keretei között megteremteni azokat a feltételeket, amelyek a szlovák nyelv elsajátítását eredményezik a Szlovák Köztársaság polgárai számára a hivatalos és közösségi kapcsolatok által igényelt szinten.

22 Interjú Varga Lajossal, a búcsi *Katona Mihály Alapiskola* igazgatójával, Búcsón, 2009. február 2-án. A módszer lényegét röviden a következőképpen foglalta össze: „A Skabela-Bóna módszer próbálta egy kicsit hétköznapiabbá tenni a nyelvok-

minisztérium intézeteinek nem sikerült kidolgoztatni.

A jelentés és az intézkedés másik hangsúlyos pontja az volt, hogy a szlovák nyelv ismeretek magas szintű elsajátításához és a társadalmi-gazdasági élet területein való érvényesüléshez nem elégséges a szlovák nyelvnek és irodalomnak, mint tantárgynak az oktatása. Emellett bizonyos természettudományi vagy társadalomtudományi tantárgyak keretén belül a szakterminológia kétnyelvű elsajátításával és a tananyag szlovák nyelvű elmondásával kívánták emelni a nyelvi szintet.

Az „alternatív oktatás” szakmai körütekintést igénylő bevezetése a megvalósítási tervekben körvonalazódó feltételek mellett háttérbe szorult, mivel nem volt valós lehetőség a szükséges szakmai anyag kidolgozására, és annak megvalósítása is hosszú időt vett volna igénybe. Ezért a gyors politikai megoldások kerültek előtérbe. Ennek alapján a nemzetiségileg vegyes lakosságú területek iskolaügyével foglalkozó főosztály már 1992-ben elkészítette az „alternatív oktatás” bevezetésének újabb módozatát, amelynek frontális bevezetéséhez komoly kormányzati szándék társult.

A módosítás egyik fontos eleme az volt, hogy az érintett területeken a kormányzat meg akarta tartani felügyeletét az iskolák és más oktatási intézmények létesítése és működtetése, az oktatási hálózatba történő besorolása fölött. Az ekkor még állami fenntartású iskolákat attól féltették a kormányzati helyeken, hogy a helyi nemzetiégi politika függvényévé válhatnak, ami szerintük annak a veszélyével járt volna, hogy nem szakmai jellegű döntésekre kerülhet sor az oktatásügy terén. A „reformtörekvések” célja természetesen egészen más volt: egy olyan új iskolatípust kívántak létrehozni, amelyben némely társadalom- vagy természettudományi tantárgyat a tanítási nyelvtől eltérő nyelven is oktathattak volna. A magyar iskolák esetében ez természetesen a szlovák nyelv lett volna.

Válaszképp a kisebbségi magyar tiltakozások sem vártak sokáig magukra. 1993. január 22-én a *Csehszlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága* elutasítóan foglalt állást az ügyben. A *Szlovákiai Magyar Írók Társasága* szintén éles hangú tiltakozást tett közzé. Az ellenzéki megmozdulások fő képviselője a *Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége* (továbbiakban: *SZMPSZ*) volt. Az 1993- as „alternatív oktatási” koncepció ezt követően további javaslatokkal egészült ki: a szlovák nyelv és irodalom oktatására fordított óraszámot növelni kell valamennyi magyar tannyelvű iskolában, kerülni kell a teljes nyelvváltást az oktatásban, a szlovákul oktatott tantárgyak aránya legfeljebb 20% lehessen, valamint meg kell teremteni az anyagi feltételeket a szlovák nyelv kis

tatást, és úgy tanítani a nyelvet a gyerekeknek, ahogy azt beszélik, sajnos a dolog felében meghalt, mert ugyebár a nyelvoktatás akkor ér valamit, ha az egy egész”. Említést tett a fő hiányosságról is, hogy a koncepció nincs a kilencedik osztályig kidolgozva, csak az ötödikig, ennek okát így fogalmazta meg: „Nem volt ember, aki kellő tapasztalattal rendelkezett volna a felső tagozaton való oktatással kapcsolatban, kellően ismerte volna a Skabela-Bóna módszer alapelveit, magáénak vallotta volna és befejezte volna. Skabela-Bónának nem voltak alkalmasak befejezni, mert önekik nem volt felső tagozatos tapasztalatuk. Az a veszély fenyegetett, hogy végig maradnak azon a kisiskolás szinten. Ott azért óvatosan váltani kellett volna egy kicsit, kicsit irodalmibb, nyelvtenibb szint felé. Nem tudom, hogy mennyire lettek volna rá képesek, de senki nem is bízta meg őket ezzel, hogy ezt csinálják.”

csoportban való oktatására. Az ajánlásokat a szülők önkéntessége alapján javasolta megvalósítani az oktatási minisztérium.²³

Az SZNT 1993-1994 között három olyan törvényt fogadott el, amelyek a kisebbség számára aránylag kedvezően szabályozták a személy- és helységnevéhasználatot. A családi és az utónevekről (1993) szóló törvény értelmében lehetővé vált, hogy a szülők „idegen nyelvű” utónevet adjanak gyermeküknek.²⁴ Az 1994. évi anyakönyvi törvény alapján pedig illetékmentesen kérvényezhető volt a személynevet anyanyelvi formájában feltüntető anyakönyvi kivonat, illetve lehetőség nyílt arra is, hogy a nem szlovák nemzetiségű nők vezetéknevüket az –ová toldalék nélkül használhassák.²⁵ A harmadik fontos jogszabály a *Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának* (továbbiakban: SZKNT) 1994. évi 191. számú törvénye a községek nemzetiségi nyelven történő megjelöléséről.²⁶ Ez az első szakasz első bekezdésében kimondta, hogy azokat a községeket, amelyekben a nemzetiségi kisebbség tagjai legalább a lakosság 20%-át alkotják, a község kezdetét és a község végét jelző önálló közúti jelzőtáblákkal jelölik meg a nemzetiségi kisebbség nyelvén.²⁷

Konfliktushelyzetek a harmadik Mečiar-kormány éveiben

Az 1994-es választások nagy politikai fordulatot hoztak, mind az oktatásügy, mind a magyarságot érintő politika terén. Ez év decemberében hivatalba lépett a harmadik Mečiar-kormány, amelyben az oktatásügyi tárcát a magyarellenességéről híres SNS kapta. A harmadik kormánytag a *Szlovák Munkáspárt* volt (ZRS). Nem sokáig tétlenkedtek, nyomban nekiláttak a kisebbségeket hátrányosan érintő szabályozások kialakításának. Megvonták a beleszólási jogot az oktatási intézmények vezetőinek kinevezésekor a pedagógusoktól, a szülőktől és a helyi önkormányzatoktól, s e jogkör kizárólag az oktatási minisztériumot illette meg.

A kormányzati politikai erők 1995-ben véglegesen elszánták magukat az „alternatív oktatás” tényleges bevezetésére. Ellenlépésként a SZMPSZ és a CSEMADOK Országos Választmánya tiltakozó nagygyűlést hívott össze április 22-ére a komáromi Városi Sportcsarnokba. További nagy ellenállási hullámot váltott ki a négy magyar tannyelvű gimnáziumi igazgató leváltása is.²⁸

23 László, 2006: 192–197.

24 Vagyis nem szlovák, pl. Csaba.

25 Szabómihály, 2008a

26 Zákon Slovenskej národnej rady zo 7. júla 1994 o označení obcí v jazyku národnostných menšín. Zbierka zákonov č. 191/1994.

27 Hatályon kívül helyezte az 51/1990 sz. törvény idevonatkozó rendelkezéseit.

28 Kovács László somorjai, Pék László galántai, Szigeti László párkányi és Tenczel István ipolysági magyar tannyelvű gimnáziumi igazgatók.

A belföldi elutasítás és külföldi politikai nyomás végül a kormányerőket meghátrálásra kényszerítette, és az alternatív iskolák alapítását a szülők választására bízták. A politikai vezetést továbbra sem térítették el a magyar nyelv korlátozására vonatkozó elképzeléseitől. Újra felélesztették a szlovák nyelv elsajátítására vonatkozó programjukat. Már 1995 szeptemberében a minisztérium újabb tervezetet terjesztett a kormány elé, melynek címe a következő volt: „A szlovák nyelv elsajátítása, színvonalának emelése a nemzetségiileg vegyes lakosságú területek iskoláiban.” Az ő szempontjukból eredményesnek is bizonyult a tervezet, mert még három éven át alapot szolgáltatott a nem szakmai célú ellenőrzéseknek, a magyar nyelvű könyvek használata miatti zaklatásoknak és fegyverezéseknek, megnehezítve ezzel a magyar tannyelvű iskolák működését.

Közben az *SZKNT* 1995. november 15-én új törvényt alkotott az államnyelvről (továbbiakban: államnyelvtörvény).²⁹ A korábbi, 1990-ben a hivatalos nyelvről alkotott törvénytől eltérően, ez külön paragrafusban tárgyalta az államnyelv használatát az oktatásügyben. A 4.§ (1) bekezdése szerint: „Az államnyelv oktatása alap- és középfokon valamennyi iskolában kötelező. Az államnyelvtől eltérő más nyelv oktatási és vizsgáztatási nyelvként, külön törvények megszabta mértékben használható.” Az ötödik bekezdés szerint „ezek a rendelkezések nem vonatkoznak az államnyelv használatára a felsőoktatásban, az államnyelvtől eltérő más nyelveknek tantárgyként való oktatására vagy az államnyelvtől eltérő nyelvnek nevelési és oktatási nyelvként való használatára, sem pedig a felsőoktatásban használt tankönyvekre és oktatási segédanyagokra”.

Tehát elvben ez a törvény sem hatott korlátozóan a magyar nyelv oktatására, ugyanis sem a nyelvtörvények, sem az oktatási törvények, sem pedig az alacsonyabb szintű határozatok, rendeletek nem korlátozhatták az alkotmányban rögzített jogokat (a nemzeti kisebbségek vagy etnikai csoportok nyelvükön történő műveltséghez való jogát) a törvény által szabályozott feltételek mellett.³⁰ Az államnyelvtörvény lényegében a korábbi törvénynek a hivatalos nyelv használatát előíró rendelkezéseit terjesztette ki az oktatásügyre, a tömegtájékoztatásra, a közművelődésre, a rendvédelmi szervezetekre, a hadseregére, a tűzoltóságra, a bírósági eljárásra, a gazdasági életre, az egészségügyre.³¹ A törvény értelmében a Szlovák Köztársaság területén a szlovák nyelv előnyt élvez bármely más nyelvvel szemben, ez mindennemű hivatalos érintkezés nyelve.³²

A választási időszak végén, 1998 tavaszán, a kormánykoalíciós összhang híján, az *SNS* még egy próbálkozást tett az alternatív oktatás bevezetésére, melyet az oktatási törvény módosításával szeretett volna elérni. Valószínűleg azzal számolt, hogy a választások közeledtével a szlovák pártok, a nacionalista szavazatok megszerzése

29 Zákon Slovenskej národnej rady z 15. septembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky. Zbierka zákonov č. 270/1995. 1996. január 1-től hatályos.

30 László, 2006: 197–198.

31 1990-es nyelvtörvény.

32 Szabó Mihály, 2008a

érdekében engedékenyebbnek mutatkoznak ebben a kérdésben. Szerették volna módosítani az alap- és középiskolák rendszeréről szóló 1984. évi 29. számú törvényt. Ez a 3. § (1) bekezdésében kimondja: „A nevelés és oktatás szlovák nyelven történik. A cseh, magyar, német, lengyel, ukrán (ruszin) nemzetiségű polgároknak nemzeti fejlődésük érdekében, joguk van a saját nyelvükön való művelődésre.” A betervezett törvénymódosítás az említettek helyett a következőket javasolta: A törvény szerinti iskolákban a tanítási nyelv a Szlovák Köztársaság államnyelve. A nemzeti kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó polgároknak biztosítva van az államnyelv elsajátításának joga mellett, a saját nyelvükön való művelődés joga, igényeik szerint iskolák vagy osztályok alapításával saját tanítási nyelvükön, miközben kötelezően államnyelven van oktatva a szlovák nyelv és irodalom, a történelem, a földrajz vagy a geográfia tantárgy. Második alternatívaként, amelyben az óraterv által megszabott terjedelemben és tanterv által kijelölt tartalom szerint némely tantárgyat saját nyelvükön és némely tantárgyat államnyelven oktatnak, miközben az előzőekben felsorolt tantárgyakat, ha benne vannak az óratervben, államnyelven oktatják, vagy saját nyelvüket oktatják.

Ez a törvényjavaslat még az 1993-as elképzeléseket is felülmúlta, mivel nem engedélyezte a teljesen anyanyelvi iskolákat a nemzeti kisebbségek számára, ami ellentétes az alkotmány 34. cikk (2) a) bekezdésével, amely kimondja a nemzeti kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok nyelvükön történő műveltséghez való jogát. Valójában a három javasolt iskolatípus mindhárom formája „alternatív” volt, bizonyos fokozatossági kitételrel.³³ A szlovák nyelvű oktatásnak teret nyitó „alternatív” iskolák minisztériumi rendelettel történő bevezetésének – a tiltakozások mellett – alkotmányos és törvényes akadálya is volt. Az említett törvényjavaslat elfogadásával viszont megteremtődtek volna a törvényes feltételek a csak alternatív iskolák létrehozására. A törvénymódosítást a parlament végül is nem fogadta el.³⁴

Ami Szlovákia nemzetközi kisebbségeket érintő külpolitikáját illeti, 1995-ben írta alá és ratifikálta az *Európa Tanács* (továbbiakban: *ET*) *Kisebbségvédelmi Keretegyezményét*,³⁵ s ugyanebben az évben írták alá a magyar–szlovák alapszerződést (továbbiakban: alapszerződés) is.³⁶ Ebben a szlovák kormány kötelezte magát az alábbi dokumentumokban megfogalmazott normák és politikai kötelezettségek közvetlen alkalmazására: *ET Keretegyezménye* a nemzeti kisebbségek védelméről, *Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) Emberi Dimenziós Konferencia* koppenhágai dokumentuma,³⁷ az *ENSZ Közgyűlés* 1947. évi 135-ös nyilatkozata a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól, valamint az *ET Parlamenti Közgyűlésének* 1201-es ajánlása.³⁸

33 Egyik enyhébben képviseli az alternatív oktatás elképzeléseit, mint a másik.

34 László, 2006: 198-199.

35 1998-ban hirdették ki.

36 1997-ben hirdették ki.

37 Az *EBEÉ* 1994-től *Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)* nevet vette fel.

38 Szabómihály, 2008a

Az említett kétoldalú nemzetközi szerződés, melyet 1995. március 19- én írt alá a két ország miniszterelnöke, több rendelkezése is közvetlenül érinti a nyelvhasználati jogokat. Többek között a 15. cikkének 2. bekezdés c) pontjában leszögezte, hogy „a nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van egyénileg vagy csoportjuk más tagjaival együtt szabadon kinyilvánítani, megőrizni és fejleszteni saját etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitásukat, és megőrizni, illetve fejleszteni kultúrájukat, annak minden vonatkozásában”. Ugyanezen szakasz g) pontja szerint joguk van továbbá használni anyanyelvüket a hivatalokkal való kapcsolatokban, ideértve a közigazgatást, és a bírósági eljárásokban, anyanyelven feltüntetni azon települések neveit, amelyekben élnek, az utcák és egyéb közterületek neveit, helyrajzi adatokat, feliratokat és közterületi információkat, bejegyezni és használni kereszt- és vezetékneveiket ezen a nyelven. Az állami nevelési-oktatási rendszer keretén belül adekvát lehetőség nyílik anyanyelvük oktatására és anyanyelvükön történő oktatásra – a hivatalos nyelv oktatásának vagy az azon való oktatásnak a sérelme nélkül –, ugyanúgy joguk van a nyilvános tömegtájékoztatási eszközökhöz való diszkriminációmentes hozzájutásra és saját tömegtájékoztatási eszközökre. A szerződő felek az általuk vállalt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban megtesznek minden szükséges jogi, adminisztratív és egyéb intézkedést a felsorolt jogok érvényesítése érdekében.³⁹

A magyar kormány az említett alapszerződés aláírásával és ratifikálásával szerette volna stabilizálni a szlovákiai magyar kisebbség jogi és politikai helyzetét. A ratifikálási folyamat Szlovákiában egy teljes évig elhúzódott, mert az alapszerződés tartalmazza az ET 1201- es ajánlását, amely a szubszidiaritás elve alapján lehetővé teszi a területi önkormányzati szövetkezést, ami elvileg a területi autonómia lehetőségeként is felfogható.⁴⁰ Az egy év alatt a harmadik Mečiar-kormány olyan – csak Szlovákiában érvényes – kiegészítő dokumentumot fogadott el és csatolt az alapszerződéshez, amely ellentétes a nemzetközi dokumentumok elfogadásának nemzetközi szabályaival. Ebben a szlovák fél kizárta az ET 1201-es Ajánlásának – kollektív jogként értelmezhető – szlovákiai érvényesítési lehetőségét.⁴¹

Az első nemzetközi szerződés, amely kimondottan és általános érvénnyel foglalkozott a nemzeti kisebbségeket megillető jogokkal az a fentiekben említett *Kisebbségvédelmi Keretegyezmény* volt. Érdeme, hogy a legfontosabb alapelveket a nemzetközi jog erejével mondta ki. Így egyebek mellett leszögezte, hogy senkit nem érhet hátrányos megkülönböztetés azért, mert valamely nemzeti kisebbséghez tartozik, mindenkinek joga van kisebbségi identitását, nyelvét, kultúráját megőrizni és ápolni, s ebben az államnak támogatnia kell. A kisebbségek védelme nem lehet egyetlen állam kizárólagos belügye, az emberi jogok védelmével együtt nemzetközi együttműködésre van szükség ezen a téren.⁴²

³⁹ Biró, 2008

⁴⁰ Hamberger, 2008: 341.

⁴¹ Uo.: 345.

⁴² Vizi, 2008: 316–319.

A következő magyarelles politikai megnyilatkozás a kormány részéről, a kétnyelvű bizonyítványoknak egynyelvűre (államnyelvre) való átalakítása volt. Ez azzal függött össze, hogy az 1995. évi államnyelvtörvény 4. § (3) bekezdése szerint „a teljes pedagógiai dokumentáció vezetése államnyelven történik.” Erre a törvényi kitételre hivatkozva a minisztérium 1997-ben betiltotta a kétnyelvű bizonyítványok kiadását. Ez a tett újabb tiltakozási hullámot indított el a felvidéki magyarság köreiben, de már nem volt olyan egységes, mint korábban. A magyar tannyelvű iskolák többségében kiadták az egynyelvű bizonyítványokat. Az egynyelvű bizonyítványok kiadását megtagadó igazgatók közül többen leváltottak. A leváltott igazgatók mellett két helyen, Búcsón és Bátorkeszin alakult ki helyi tiltakozó mozgalom (ld. következő fejezetben).

Az 1998-as szlovákiai parlamenti választások eredményeként október 30-án megalakult kormánykoalíció tagja lett a *Magyar Koalíció Pártja* (továbbiakban: *MKP*) is. A kompromisszumok kényszere miatt kénytelen volt lemondani néhány fontos politikai céljáról. Az oktatásügy terén azonban a legfőbb választási ígéretét sikerült beépítenie a kormányprogramba. Így gyorsan sikerült megváltoztatni, eltörölni a magyar iskolákat és a magyar nyelvű oktatást sújtó kormányzati, illetve törvényes rendelkezéseket, és már 1999-ben újból kétnyelvűvé vált a teljes pedagógiai dokumentáció, valamint a bizonyítványok. Az oktatási minisztériumban fősztályt kapott a nemzeti kisebbségek oktatásügye. A magyar nyelvű oktatás teljesen egyenrangú, megbecsült részévé vált a szlovákiai iskolarendszernek.⁴³

A magyar tannyelvű iskolák védelme Búcsón⁴⁴ és Bátorkeszin⁴⁵

Kezdetben az „alternatív oktatás” bevezetésére tett lépések, majd a kétnyelvű iskolai dokumentáció, valamint a bizonyítványok egynyelvűre – szlovákra – szorítása váltott ki tiltakozásokat a felvidéki magyarság körében. Búcs és Bátorkeszi polgárai, az azóta „bizonyítvány ügyként” elhíresült időszak zászlóvivőjének számítottak.

1998-ban járunk, félévi bizonyítványosztás körüli időszak. Ekkor már javában hatályban volt a kétnyelvű iskolai dokumentáció szlovák nyelven való vezetését kimondó törvény. Bátorkeszi és Búcs magyar falvak, értelemszerűen az alapiskolákban

⁴³ László, 2006: 199.

⁴⁴ Búcsról, 1208 óta találunk írásos emlékeket. A település névadójaként, a honfoglalás kori Bulcsú vezért nevezik meg. http://www.obecbuc.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=3 (Letöltés ideje: 2009. 04. 14.) A 2001. évi népszámlálás adatai alapján a falunak 1243 lakosa volt, ebből 1164-en magyarnak, 79-en pedig szlovák nemzetiségűnek vallotta magát. (Kocsis, 2009) A településen folyó oktatásról első hiteles okmány 1783-ból való, amely az iskola létesítésének első engedélyezését említi. (Varga, 1999)

⁴⁵ Legkorábbi adatok a helységről 1156-ból származnak, amikor Villa-Kezcu-t püspöki birtokként említik. Lakosainak száma a 2001-es népszámlálás szerint: 3514. Ebből magyar nemzetiségű 87% és szlovák 13%. http://www.batorovekosihy.sk/kt_h.htm (Letöltés ideje: 2009. 04. 14.) A Bátorkeszi iskoláról (később *Kováts József Alapiskola*) írásos emléket 1755-ből találunk. (Bóna, 2006)

az oktatás nyelve szintén magyar. A jogszabályi feltételnek eleget téve a két iskola tantestülete úgy döntött, hogy államnyelven állítják ki a bizonyítványokat. Előtte szülői értekezletet tartottak, s Varga Lajos elmondta, hogy „*a szülők nem merték azt mondani, hogy adjunk kényelvű bizonyítványt, féltve minket, hogy nehogymilyen atrocitás érjen emiatt bennünket*”. A szülők megtalálták a tiltakozás legmegfelelőbb módját. Úgy döntöttek, hogy nem veszik át a szlovák nyelven kiállított bizonyítványokat.

Ezt a gondolatot tette magáévá a *Bátorkeszi Helyi Koordinációs Tanács* (továbbiakban: *Tanács*) is.⁴⁶ Az elvi egyezés után a *Tanács* írásban szólította fel a szülőket, ne vegyék át a csak szlovák nyelven kiállított bizonyítványokat. Az akció, várakozáson felül sikerült. Bátorkeszin az iskola 250 tanulóójából mindössze nyolcan, míg Búcsón 147 diákból húszan vették át a bizonyítványt. A hatalom fogcsikorgatva vette tudomásul, hogy mégsem aratott teljes győzelmet. Mivel csak a két község vállalta a nyílt szembenállást, várható volt, hogy az ellencsapás nem késik majd sokáig. Csak azt nem lehetett tudni, milyen formában és mikor érkezik. Február közepén a komáromi járási oktatásügyi szakosztály emberei, Stanislav Lukáč osztályvezetővel az élen, mindkét iskolában ellenőrzést tartottak. Elsősorban azt firtatták, hogy kik szervezték a tiltakozó akciót. Felrötták továbbá, hogy az igazgatók nem jelentették azonnal a járásra a gyerekek távolmaradását az iskolából. Az ellenőrzésről készült jegyzőkönyvet a két iskola vezetője soha nem látta.⁴⁷

Novák Ferenc így emlékezett vissza a hivatal látogatására:

„'98, február közepén kaptunk egy előre be nem jelentett ellenőrzést, ahol felvonult a járási vezetőség, hogy úgy mondjam krémje. Meglepetésszerűen jöttek hozzánk, illetve a búcsi iskolába is, és hát az volt addig a szokás, hogy előre bejelentik, előtte legalább egy- két nappal értesítik az igazgatót, hogy jönnek ellenőrizni, és hogy mire kíváncsiak, hogy legyen idő elkészíteni a dokumentumokat. Ők végül is nem voltak semmire sem kíváncsiak, csak azt firtatták, hogy miért nem vették át Bátorkeszin a szülők, illetve diákok a félévi bizonyítványt.”

A történeteket Varga Lajos is hasonlóan mesélte el, s hozzátette: „*minden rendben volt, lógó orral kellett nekik távozniuk, nem találtak hivatalos okot arra, hogy valamit is csináljanak velünk szemben.*” Amit kitaláltak, az az volt, hogy mind a két iskolaigazgatót behívták a *Komáromi Járási Hivatalba* (továbbiakban : *KJH*) március 16-a reggelén, s Ernest Macho⁴⁸ közölte velük, hogy március 15-ei hatállyal el vannak

⁴⁶ Interjú Novák Ferencsel, a *Bátorkeszi Kováts József Magyar Tannyelvű Alapiskola* igazgatójával, Bátorkeszin, 2009. február 10- én. A tanács feladatát így foglalta össze: „*bevezették ezt a szabályt, hogy csak egynyelvű bizonyítványokat lehet kiadni, akkor a szülők természetesen országos tiltakozó akciókat szerveztek, és megalakultak a koordinációs tanácsok. Ez a bátorkeszi iskolában is megalakult. Szülők hozták létre, illetve a falu, falubeliek, amelynek az volt a célja, hogy koordinálja az ellenállásnak a módját.*”

⁴⁷ Pelle, 2001: 42.

⁴⁸ A *KJH* elöljárója.

bocsátva igazgatói állásukból. Azt tudni kell, hogy ebben az évben március 15-e – a magyar történelem jeles dátuma – vasárnapra esett, ebből is látni lehetett a hatalom burkolt üzenetét a magyarság felé.

Ott helyben bemutatta nekik utódaikat: Búcsra Máriaasi Lászlót, a komáromi Béke utcai iskola pedagógusát, Bátorkeszire Kacz Máriaát, a komáromfüssi kisiskola igazgatónőjét nevezte ki.⁴⁹

Bátorkeszin „rögtön, még aznap megjelentek az új igazgatónővel, akit be is mutattak a tantestületnek, mondták, hogy ő lesz az új igazgató. Akkor a kollégák megkérdezték, hogy hát végül is miért váltották le az igazgatót.”
Válasz: „leváltották, mert sok hibát találtak nála, de konkrétan kérdezték a kollégák, mondjanak legalább egyet. Nem kötelesek semmit se mondani, ez a törvény adta joguk, hogy indoklás nélkül leválthatnak akárkit.”⁵⁰

Ez volt az első és utolsó munkanapja a bátorkeszi alapiskolában az újonnan kinevezett igazgatónak. A búcsi iskolába kinevezett igazgató még az iskola épületébe sem tudott bejutni, mivel az elszánt szülők nyomban útját állták. Minden reggel kisebb-nagyobb csoportokban összegyűltek az iskola bejárata előtt, s testükkal védték az iskolát, kifejezve ellenállásukat, s ezzel azt üzenve, hogy nem hagyják a magyar iskolát.⁵¹

A leváltás napján mindkét község önkormányzata rendkívüli ülést tartott. Bátorkeszin a testület határozatban tiltakozott Novák Ferenc leváltása ellen, és követelte azonnali visszahelyezését az igazgatói tisztségbe, valamint az iskolatanácsok eredeti jogkörének visszaállítását. Búcsón még radikálisabb lépésre szánták el magukat a falu vezetői. Elhatározták, hogy megakadályozzák Máriaasi László bejutását az iskola épületébe. Másnap mintegy 300 elszánt búcsi és karvai polgár várta az iskola kapujában az új igazgatót, aki némi diskurzus után arra a megállapításra jutott, hogy nem is olyan nagyon akar a búcsi alma mater vezetője lenni. Hazautazott, és hamarosan visszaadta megbízatását. Később Kacz Mária is hasonló következtetésre jutott. Talán megérezte, hogy többé ő sem léphetett volna be a bátorkeszi iskolába, mert a következő napon ott is polgárok százai állták el a bejáratot.⁵²

A járási hivatal nem talált az igazgatói székbe új embereket. A két község küldöttségei sem tudták elérni, hogy a leváltott két iskolaigazgatót visszahelyezzék funkciójába. Ők továbbra is ellátták igazgatói teendőiket, de már nem hivatalos minőségükben. A felsőbb szervekkel a – meglehetősen hideg – kapcsolatot az igazgatóhelyettesek, Bátorkeszin Cséplő Júlia, Búcsón pedig Pelle István tartották. A pedagógusok tanítottak, annál is inkább szükség volt erre, mert rohamosan közeledett a középiskolai felvételi

⁴⁹ Pelle, 2001: 43.

⁵⁰ Ld. a Novák Ferencsel készített interjút.

⁵¹ Búcsi lakosként, akkor még hatodik osztályos tanulóként, mi bentről néztük végig az eseményeket, s láttuk, hogy a kinevezett igazgató autójával a falu szélén áll – az osztályunk ablakából épp oda lehetett látni – s várja a fejleményeket, majd kis idő múlva feladta a várakozást, s elment. Láttá, hogy a szülők, polgárok egyre gyülekeznek, s védik az iskolát.

⁵² Pelle, 2001: 43.

vizsgák időpontja. Az iskolák bejáratát mind Búcsón, mind Bátorkeszin napról napra önkéntes polgárok őrizték. Mivel a mečiari érában a szervezett, kitartó ellenállás fehér hollónak számított, a két község polgárainak bátor fellépése országszerte, sőt határon túl is nagy visszhangot váltott ki. A sajtó rendszeresen tájékozódott és tájékoztatott az eseményekről. A kezdetben ösztönös ellenállás fokozatosan professzionizálódott. Március 21-én 12 tagú közös petíciós bizottság⁵³ alakult az ellenállás koordinálására.⁵⁴ Az üléseken részt vettek a leváltott igazgatók is.

A petíciós bizottság állandó kapcsolatot tartott fenn a szlovákiai magyar politikai reprezentációval és az SZMPSZ-szel. Főként Berényi Józsefnek köszönhetően a nyugati politikai körök is tájékoztatást kaptak az eseményekről. A bizottság megpróbált rugalmasan reagálni a hatalom minden lépésére. A kilenc hónap alatt nyilatkozatok és állásfoglalások sokaságát adta ki, melyek döntő többsége megjelent a sajtóban. Ugyanakkor szervezte a nagyszabású tiltakozó akciókat is. Március 31-én Bátorkeszi Főterén mintegy háromezres tömeg követelte az igazgatók visszahelyezését. Sokan eljöttek más településekről is. Jelen volt a szlovákiai magyarság politikai és társadalmi életének minden jelentős személyisége. Ez is jelezte, hogy milyen jelentőséggel bírtak közösségünkre nézve a búcsi és bátorkeszi események. Néhány nappal később, egy verőfényes áprilisi vasárnapon, négyezer ember alkotott élőláncot a bátorkeszi és a búcsi iskola között. A két polgármester, Szabó Edit és Szigeti János kézfogása a két falu határában a közös sorsot és az elszántságot szimbolizálta.⁵⁵

Varga Lajos a búcsi iskolában meghatottan mesélte el az élőlánc napját, hogy a kezdet előtt csak páran voltak, majd délután két órára hatalmas tömeg gyűlt össze, kifejezve összetartozását és helytállását a felvidéki magyarságért és a leváltott iskolai igazgatókért.⁵⁶ A két falu megmozdulását a környéken „BB forradalom”-ként emlegették. A *KJH* embereit láthatóan meglepte ez a határozott fellépés. Előbb még sikertelen kísérletet tettek Cséplő Júlia ideiglenes igazgatói kinevezésére Bátorkeszin, de reménytelenül. Csáky Pál és Szigeti László parlamenti képviselők közvetítő tevékenysége révén végül tárgyalóasztalhoz ültek a felek. Május elején előbb a bátorkeszi,⁵⁷ majd a búcsi delegációt fogadta Ernest Macho és kísérete.⁵⁸ A két tárgyalás ugyanolyan forgatókönyv szerint

53 Búcsot Szigeti János polgármester, Szobi Kálmán, Molnár Katalin, dr. Sidó Szilveszter, Retkes Géza és Pelle István, Bátorkeszit Szigeti Kornélia, Miholics Zoltán, Cséplő Gábor mérnök, Pálinská Gyula, Ollé Vince és Czére Lajos képviselte.

54 Uo.: 44.

55 Uo.: 45.

56 „én korábban jöttem be az iskolába, aznap, én voltam az első. Amikor megérkeztem, utána nemsokára megjött Sidó Zoltán és még páran. Lent az iskola bejárata előtt találkoztunk össze, és kérdezték, hogy mi lesz itt, hát mondom ez egy jó kérdés, én is szeretném tudni, mert ember nem volt rajtunk kívül a környéken és ez fél kettő körül volt és kettőtől volt az élő lánc. Mondtam nekik, hogy fogalmam nincs, ha körülhéznek, mi vagyunk csak itt, van fél óra, azalatt kiderül, hogy mi lesz. Úgy, olyan felemás érzésem volt. Aztán... hát összejött a dolog jól. Nagyon sokan voltak. Úgyhogy volt a TV-knek miről riportot adni, volt miről beszámolni és láthatták az emberek, hogy azért van, akinek számít a dolog. Sokan jöttek olyanok is, hogy iskolás gyereke se volt...”

57 Delegáció tagjai: Szabó Edit, Cséplő Gábor, Dolník Tibor.

58 Delegáció tagjai: Szigeti János, Szobi Kálmán, Pelle István.

zajlott le. A hivatal munkajogi problémaként igyekeztek feltüntetni az ügyet. Ekkor már felajánlották azt is, hogy a tantestületek saját soraiból jelöljék ki az új igazgatót. A búcsi és a batorkeszi küldöttség viszont tartotta magát a petíciós bizottságban született megállapodáshoz. Jelezte: politikai okokra vezeti vissza a leváltásokat, és kizárólag Novák Ferenc, illetve Varga Lajos visszahelyezéséről hajlandó érdemben tárgyalni. A tárgyalások eredménytelenül zárultak.⁵⁹

Újabb küzdelmes időszak következett a felvidéki magyarságot érintő hatalmi politikában, amely bebizonyította a tiltakozók igazát, akik azt állították, hogy az igazgatók leváltása része a magyar iskolahálózat felszámolását célzó intézkedés-sorozatnak. Az oktatási minisztérium újra napirendre tűzte az „alternatív oktatás” bevezetésének tervezetét. Olyan oktatási törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé, amely szerint a magyar tannyelvű iskolákban a történelmet, a földrajzot és a testnevelést kötelezően szlovák nyelven kellett volna oktatni. A parlament első olvasatban elfogadta a tervezetet, amely de facto a magyar iskolák felszámolását jelentette. A veszélyhelyzet újra mozgósította a szlovákiai magyar társadalmat.

Tiltakozó megmozdulások újabb hulláma következett. Az ellenállás színtere, többek között, ismét Búcs és Batorkeszi. Május 26-án – tiltakozásul az „alternatív oktatás” tervezete és a két iskola megoldatlan problémája miatt – a gyerekek nem mentek iskolába. Amikor az igazgatóhelyettesek ezt jelentették a járásra, a *KJH* tárgyalásra hívta Komáromba az iskolák pedagógusait. Öket több, mint száz tiltakozó polgár is elkísérte. Stanislav Lukáč bemutatta a szlovák nemzetiségű, magyarul nem beszélő Kadúch és Polakovič urakat, akik állítólag hajlandók lettek volna elvállani a két iskola vezetését. Ez még tovább fokozta az addis sem higgadt kedélyeket. A tiltakozók elfoglalták a járási hivatal nagytermét, és kijelentették: addig nem hajlandók távozni, amíg Ernest Macho nem indokolja meg, hogy miért váltotta le az igazgatókat. Ő azonban nem tartózkodott a hivatalban, de telefonon megígérte, hogy három nap múlva fogadja a búcsi küldöttséget, később pedig a keszietket. Néhány órás huzavona után végül a tiltakozók elhagyták az épületet, de a vezetőknek „búcsúzásul” végig kellett hallgatniuk a „Kossuth Lajos azt üzenté...” kezdetű dalt, amely időközben a megmozdulások himnuszává vált. A következő napokban a járási hivatal környéke több akció színtere is volt. Az eredménytelen tárgyalásokat követően a hivatalban szigorú biztonsági intézkedéseket léptettek életbe. Pedig ekkor a figyelem már az országos tiltakozó naggyűlések színhelyeire, Galántára és Szepsire összpontosult. Június 12-én a két városban mintegy tízezer polgár tiltakozott az alternatív oktatás bevezetése, az igazgatóéltávolítások és a hatalom egyéb diszkriminatív intézkedései ellen.⁶⁰

A megmozdulások sikeresnek bizonyultak. Az összefogás eredményeként a parlament elvetette az alternatív oktatás tervezetét, így a felvidéki magyar iskolák létét fenyegető veszély elhárult. A búcsi és batorkeszi iskolaigazgatók ügye megoldatlan

⁵⁹ Uo.: 45–46.

⁶⁰ Uo.: 46–47.

maradt. Érezhető volt, hogy változást ez ügyben már csak a közelgő választások eredményei hozhatnak.

Tudatában voltak ennek a szlovák ellenzéki politikusok is. A járási hivatal vezetői közvetlenül a bizonyítványosztás előtt még egyszer kétségbesetten megpróbálták rendezni a kérdést a két igazgatóhelyettes, Cséplő Júlia és Pelle István ideiglenes megbízásával, ők azonban határozottan nemet mondtak a próbálkozásra. Az év végi bizonyítványosztás a félévihez hasonló módon zajlott le. Búcsón ketten, Bátorkeszin tizenhatan vették át az egynyelvű okiratokat.

A nyári szünetben Varga Lajos és Novák Ferenc a járásbírószágon elvesztették azt a pert, melyet leváltásuk után a *KJH* előjárója ellen indítottak.⁶¹ A batorkeszi és a búcsi iskola úgy kezdte az új tanévet, ahogy az előzőt befejezte. Hivatalosan igazgató nélkül, de az új iskolaévet ugyanúgy Varga Lajos, illetve Novák Ferenc készítette elő, mint régen. Az óraelosztáskor csak az igazgatói funkcióból eredő óraszámot kapták. Erre a járási hivatal, amely tanítóként tartotta őket számon, fizetésük kétharmadának megvonásával válaszolt. A kollégák által szervezett gyűjtésből, majd az *S.O.S Pedagógiai Alap* gyorssegélyével azonban legalább részben sikerült kompenzálni anyagi veszteségeiket.⁶²

A szeptemberi parlamenti választások a Mečiar-kormány bukását eredményezték, valamint azt, hogy az *MKP*, a kormánykoalíció tagjaként, bekerült az országgyűlésbe. Első intézkedéseik között visszaállították a kétnyelvű bizonyítványok kiadását lehetővé tévő törvényt, majd december 4-én ünnepélyes keretek között visszahelyezték eredeti pozíciójába Novák Ferencet és Varga Lajost.⁶³ A kilenc hónapig tartó küzdelem teljes győzelemmel zárult. Novák Ferenc tanulságként kifejtette – amellet, hogy ma is ugyanúgy cselekedne, mint akkor –: „*mindig ébernek kell lenni Szlovákiában, s figyelni kell azt, hogy mi történik a politikában*”.⁶⁴ Hasonló gondolatokat fejtett ki Varga Lajos is a vele készült interjúban.

⁶¹ Ami persze nem volt túlságosan meglepő, mert Macho, néhány formai hibát leszámítva, a hatályos törvény szerint járt el.

⁶² Uo.: 48–49.

⁶³ Keszegh Margit, a *KJH* új előjárója, Csáky Pál miniszterelnök helyettes és Szigeti László oktatási államtitkár kíséretében.

⁶⁴ „*Figyelni kell azt, hogy milyen törvénytervezetek kerülnek benyújtásra, mert ha a Szlovák Nemzeti Párt van kormányon, tehát kormánytényező, akkor minden elképzelhető. Tehát, ha nem éber az ember, akkor könnyen hasonló helyzetbe juthat, mint annak idején. Másrészt, tanulság az, hogy ha olyan helyzet alakul ki, akkor az emberek képesek egy jó ügyért összefogni. Képesek kiállni az igazukért, még akkor is, hogy ha ez valami hátrányt is okozhat a számukra. Ezek az események úgy jobban megerősítettek a hitemben engem is. Megerősítettek abban, hogy jó irányba haladunk, hogy a magyar iskoláknak igenis van létjogosultságuk és nekünk többet kell tenni a gyerekekért. Többet kell tenni, valami pluszt kell adni a szlovák iskolákkal el-
lentében több, valami pluszt is kell nyújtani ahhoz, hogy a gyerekeink aztán a későbbiek során, büszkén mondhassák, hogy ennek az iskolának a tanulói voltak.*”

Összegzés

A Mečiar-kormány korszakát a kisebbségi nyelvi jogok radikális korlátozásaként értékelhetjük. A kormánykoalíció tagjaként a nacionalista SNS politikáját a mélyről fakadó magyarellenesség jellemezte. Főként a nyelv- és oktatáspolitikát, a magyar kisebbségi kultúrát, valamint a magyar többségű területek közigazgatási pozícióit érintő megszorító intézkedésekben, a Magyarországgal való feszült külpolitikai viszony kialakításában és visszaszorításában nyilvánult meg. A legnagyobb belföldi ellenállást és tiltakozási hullámot az „alternatív oktatás” bevezetésének elképzelése váltotta ki, a kétnyelvű bizonyítványok és az iskolai dokumentáció egynyelvűre változtatása mellett. Az említett magyarelles politikai programok ellen a felvidéki magyarok egységesen felléptek.

Búcs és Bátorkeszi községek lakossága kiemelkedően helytállt az igazgatóik leváltása mögött meghúzódó asszimiláló intézkedésekkel szemben. Megmutatták, hogy összefogva, egységben tényleg ott az erő, amely akár politikai döntések befolyásolására is képes. A küzdelmes időszakban, a magyarságuk megóvása érdekében végzett tevékenységükért, méltón kapták meg 1998 május közepén az erkölcsi elismerést jelentő *Pro Probitate – A helytállásért – díjat*.

Megállapítható, hogy az „alternatív iskola” elképzelé a felvidéki magyarságot sújtó, elsorvasztani törekvő intézkedések egyikeként nem érte el a célját. A szlovák nyelv oktatásának színvonalát a felvidéki magyar iskolákban csakis sikeres és hatékony oktatási programok kidolgozásával lehetne elérni. Ez azonban igen összetett feladat, amely mind a mai napig megoldásra vár.

A többségi nyelv oktatása a magyar oktatási intézményekben sajátos hozzáállást kíván tanulóktól, szülőktől és pedagógustól egyaránt. Az eredményes szlovák nyelv- oktatásnak azonban több nélkülözhetetlen feltétele van: a megfelelő tanterv, a jól felépített tananyag, az adekvát tankönyv, a kommunikatív elvű módszerek alkalmazása, a nyelvi tartalom többrétegű közvetítése, az alapkészségek fejlesztése és – nem utolsósorban – a lehető legjobban megszerkesztett tanóra.⁶⁵

Azt tudatosítani kell, hogy felvidéki magyarként a teljesebb boldogulás érdekében az államnyelvet is megfelelő szinten el kell sajátítani, de az nem mindegy, hogy milyen áron és milyen módszerrel történik. Novák Ferenc így értékelte a szlovák nyelv oktatását, annak fontosságát a magyar iskolákban:

„Én nagyon fontosnak tartom azt, hogy megfelelő színvonalon oktassuk az államnyelvet, de azt hangsúlyoznom kell, hogy nem lehet senkire ráerőszakolni semmilyen nyelvet sem. Ha a szülő vagy a gyerek úgy érzi, hogy neki arra teljes mértékben nem lesz szüksége, akkor ezt rá kell bízni. Az, akinek szüksége lesz rá, az úgysis elsajátítja a későbbiek során.”⁶⁶

65 Misad, 2007: 124.

66 Folytatás: „Az alapok megfelelőek, csak a hozzáállással van baj. Egyes gyerekeknél ez kevésbé fontos, tehát ők úgy állnak

A Mečiar-korszak nemzetiségi oktatáspolitikai törekvései alapján megállapíthatjuk, a szlovák nyelv oktatásának színvonalát nem lehet kényszerítő mechanizmusokkal, magyarságellenes politikai programokkal emelni. Ahhoz kellene támogatást biztosítani, hogy önállóan kidolgozott, saját oktatási elképzelésekkel valósítsák meg az államnyelv oktatását a magyar iskolákban. A tanulók a későbbiekben úgyis tudatosítják majd az idegen nyelvek fontosságát, valamint azt, hogy az államnyelv megfelelő ismerete nélkül nehezebb az érvényesülés az ország határain belül.

Az MKP a vizsgált időszakban súlyos kompromisszumok árán arra törekedett, hogy erősítse a felvidéki magyarság nemzeti identitását, a legmagasabb kormányzati fórumokon képviselje a magyarság jogait, érdekeit. A harmadik Mečiar-kormány éveitől azonban már jóval nehezebb volt partnereket, szövetségeseket találni a pozitív kisebbségpolitikai törekvésekhez, ami oda vezetett, hogy az MKP-nak nem sikerült az átfogó kisebbségi törvény kidolgozása, sem a diszkriminatív nyelvtörvények rendelkezéseinek érvénytelenítése.

Felhasznált irodalom

BERÉNYI, 1994

Berényi József: *Nyelvországolás. A szlovákiai nyelvtörvény történelmi és társadalmi okai*. Fórum Alapítvány, Pozsony 1994.

BIRÓ, 2008

Biró Ágnes: *Szlovákia nyelvi, nemzetiségi viszonyai*. http://www.mkp.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=1526&Itemid=41 (Letöltés ideje: 2009. 02. 21.)

BÓNA, 2006

Bóna Tamás: *Bátorkeszi 850 éves*. PRINT-K, Komárno 2006.

LÁSZLÓ, 2006

László Béla: *A magyar oktatásügy*. In: FAZEKAS József – HUNČÍK Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában I. Összefoglaló jelentés (1989- 2004). A rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely 2006. 192–199.

hozzá, hogy ügyse lesz rá szükségük. Viszont, akiknek nagyobb terveik vannak, tehát középiskolába vagy egyetemre készülnék például, azok a mi módszereinkkel, oktatásunkkal megfelelő szinten el tudják sajátítani a szlovák nyelvet. Jómagam is ennek az iskolának voltam a diákja és sikeresen elvégeztem a nyitrait, most már, jelenleg egyetem – akkor még főiskola volt – szlovák-magyar szakját. Tehát én is olyan szinten el tudtam – ezekkel az alapokkal, amiket itt kaptam – sajátítani a szlovák nyelvet, hogy végül szlovák szakos pedagógus lettem.”

- HALÁSZ, 2007 Halász Iván: *Nemzeti és etnikai kisebbségek és a kisebbségi jogi szabályozások Közép-Európában*. http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2007_03/cikk.php?id=1455 (Letöltés ideje: 2009. 01. 22.)
- HAMBERGER, 2008 Hamberger Judit: *A magyar kisebbség jogi-politikai helyzete Szlovákiában 1989 novembere után*. In: BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest 2008. 341–345.
- KOCSIS, 2009 Kocsis Aranka: *Búcs*. http://www.mtaki.hu/docs/ister_granum_euroregio/kocsis_aranka_bucs.pdf (Letöltés ideje: 2009. 04. 14.)
- MISAD, 2007 Misad Katalin: *A szlovák nyelv oktatásának helyzete alap- és középiskoláinkban*. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2007/2. 124.
- PELLE, 2001 Pelle István: *Kilenc hónapig a figyelem középpontjában. Harc a leváltott igazgatókért és a magyar iskolákért*. In: MISURÁKNÉ Kolář Andrea (szerk.): *A bátorkeszi alapiskola 50 éve*. Az emlékkönyv megjelent az anyanyelvi oktatás újraindításának 50. évfordulójára. CRANIUM, Érsekújvár 2001. 37–49.
- SZABÓMIHÁLY, 2008A Szabó Mihály Gizella: *A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat szinterei, különös tekintettel a magyar közösségre*. <http://www.mtaki.hu/docs/cd2/frames.htm> (Letöltés ideje: 2008. 12. 18.)
- SZABÓMIHÁLY, 2009B Szabó Mihály Gizella: *A szlovák nyelvpolitika és a kisebbségek anyanyelv- használatai lehetőségei és törekvései*. <http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/07.Szabomihaly.pdf> (Letöltés ideje: 2009. 03. 05.)
- SZARKA, 2008 Szarka László: *Államnyelv, hivatalos nyelv- kisebbségi nyelvi jogok Kelet- Közép- Európában*. http://www.mtaki.hu/docs/cd2/tanulmany/02_Szarka_Laszlo.htm (Letöltés ideje: 2009. 01. 21.)

- VARGA, 1999 Varga Lajos (szerk.): *Az én iskolám*. Megjelent az anyanyelvi oktatás visszaállításának 50. évfordulójára. KT Kiadó Kft., Komárno 1999.
- VIZI, 2008 Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok újraszabályozása a nemzetközi jogalkotásban és politikában*. In: BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest 2008. 316–319.
- ZALABAI, 1995 Zalabai Zsigmond: *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990-1994*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony 1995.

Forrás

Zbierka zákonov

www.zbierka.sk

Zbierka zákonov č. 51/1990.

Zbierka zákonov č. 372/1990.

Zbierka zákonov č. 428/1990.

Zbierka zákonov č. 23/1991.

Zbierka zákonov č. 460/1992.

Zbierka zákonov č. 191/1994.

Zbierka zákonov č. 270/1995.

Internetes források

http://www.obecbuc.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=3
(Letöltés ideje: 2009. 04. 14.)

(http://www.batorovekosihy.sk/kt_h.htm (Letöltés ideje: 2009. 04. 14.))<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=10724&FileName=90-z428&Rocnik=1990&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=468&Flags=160&IndexFile=zz90&Text=428/1990> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=10653&FileName=90-z372&Rocnik=1990&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=412&Flags=160&IndexFile=zz90&Text=372/1990> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=10938&FileName=91-z023&Rocnik=1991&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=93&Flags=160&IndexFile=zz91&Text=23/1991> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=12045&FileName=92-z460&Rocnik=1992&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=542&Flags=160&IndexFile=zz92&Text=460/1992> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=12951&FileName=94-z191&Rocnik=1994&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=208&Flags=160&IndexFile=zz94&Text=191/1994> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=13423&FileName=95-z270&Rocnik=1995&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=278&Flags=160&IndexFile=zz95&Text=270/1995> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=10299&FileName=90-z051&Rocnik=1990&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=91&Flags=160&IndexFile=zz90&Text=51/1990> (Letöltés ideje: 2009. 04. 13.)